

H. Şule Albayrak (ed), *Kadın Olmak – İslam, Gelenek, Modernite ve Ötesi* (Being a Woman-Islam, Tradition, Modernity and Beyond), İstanbul: İz Yayıncılık, 2019, 424 s.

*M. Numan Sağırlı**

Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında Türkiye’de tartışma konusu olan hususlardan birisi de, hiç şüphesiz, Müslüman kadının İslam dini geleneğindeki konumudur. Bu doğrultuda dinin temel kaynaklarında ve bu temel kaynaklara dayanan ikincil kaynaklarda kadınlarla ilgili yer alan hükümlere ve ifadelere yönelik farklı kesimlerden çok sayıda eleştiri getirilmekte ve yine benzer şekilde Müslüman kadının ontolojik ve sosyolojik meşruiyeti de sorgulanmaktadır. İşte, editörlüğünü H. Şule Albayrak’ın yapmış olduğu *Kadın Olmak – İslam, Gelenek, Modernite ve Ötesi* adlı bu çalışma, tüm eleştirilere, sorgulamalara ve meydan okumalara karşı geleneğin içinden, başka bir ifadeyle ilahiyat disiplininin muhtelif alanlarında uzmanlaşmış kadın akademisyenlerin kaleminden sunulan bilimsel bir cevap verme çabasıdır.

Kitap, giriş bölümü de dâhil olmak üzere toplam dört bölümden ve on iki makaleden oluşmaktadır. Giriş bölümü, kitabın editörü Dr. Öğr. Üyesi H. Şule Albayrak tarafından yazılmıştır. Albayrak, bu bölümde toplumsal cinsiyet çalışmaları (*gender studies*) ve kadın çalışmalarının (*women’s studies*) geçmişinden kısaca bahsederek Müslüman kadının *çifte meşruiyet* sorununa değinmektedir. Bu kavramsallaştırma ile Albayrak, bir yandan sekülerist ve oryantalist yaklaşım tarafından yeterince ‘modern’ olmamakla suçlanırken diğer yandan kültürel-dinî yaklaşım tarafından yeterince ‘dindar’ olmamakla suçlanan Müslüman kadının girdiği kimlik krizine

.....
* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Yüksek Lisans öğrencisi, mnumansagirli@gmail.com

işaret etmektedir (s. 21-23). Kitabın birinci bölümü, üç makalenin yer aldığı “Eşref-i Mahlûkât Olarak Kadın” başlığıyla okuyucuya sunulmaktadır. İslam dini geleneğindeki kaynakların kadın tasavvurunu analiz eden birinci bölüm, Prof. Dr. Fatma Asiye Şenat’ın “*Yeryüzünde Sorumlu Halife Olarak Kadın*” başlığıyla kaleme aldığı makale ile başlamaktadır. Şenat bu makalesinde, Kur’an’ın insana yüklediği yeryüzünde Allah’ın halifesi olma mesuliyeti bağlamında cinsiyet rollerine değinerek aslında kadın ve erkeğin bu mesuliyeti üstlenme konusunda eşit pay sahibi olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca cinsiyetin Allah’ın takdiri olduğunu söyleyen Şenat, Kur’an’da cinsiyetinden ötürü övülen yahut yerilen kimsenin bulunmadığını hatırlatarak kadın-erkek arasında üstünlük tartışmalarına önemli bir cevap vermektedir. Bölümün ikinci makalesi, Doç. Dr. Hülya Terzioğlu’nun yazmış olduğu *Rahmet ve Bereket Kaynağı Kadını Mâtürîdî’den Okumak* makalesidir. Terzioğlu’nun bu makalesi, İmam Mâtürîdî’nin *Te’vîlâtü’l-Kur’ân* adlı tefsiri ve *Kitâbü’l-Tevhîd* adlı akaid kitabı başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanarak Mâtürîdî’nin kadınlarla ilgili sosyal hayat, yaratılış, nübüvvet gibi çeşitli hususlardaki fikirlerini analiz etmektedir. Makale, 10. yüzyılda yaşamış bir İslam âliminin o dönem için şaşırtıcı sayılabilecek fikirlerine dikkat çekmesi açısından oldukça önemlidir. Birinci bölümün üçüncü ve son makalesi, Prof. Dr. Hatice Arpaguş tarafından kaleme alınmış olup “*Aynı Vardan Var Olmuşuz...*” *Yaratılış Açısından Kadının Konum ve Durumu* başlığını taşımaktadır. Bu makalede Arpaguş, başta Kur’an olmak üzere İslam geleneğinin birincil ve ikincil kaynaklarına başvurularda bulunarak, gelenekte kadının yaratılışına dair yer edinmiş tasavvurun analizini yapmakta ve kadının, erkeğin kaburgasından yaratıldığı inancısını sorgulamaktadır.

Kitabın ikinci bölümü, “Tarihsel Eyleyici/Aktör Olarak Kadın” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yer alan yazılar tarihsel açıdan kadın meselesine odaklanmaktadır. Bölümün ilk makalesi, *Antik Çağ’dan İslâm’a Kadın – Tarihî Bir Perspektif* başlığını taşımaktadır ve Dr. Öğr. Üyesi Nihal Şahin Utku tarafından kaleme alınmıştır. Makale, Antikçağ’daki Mezopotamya, Mısır, Yunan gibi medeniyetlerden Ortaçağ’daki belirli medeniyetlere kadar tarihin akışı

içerisinde yer edinen medeniyetlerde kadının toplumsal konumunu ele almaktadır. Bölümün ikinci makalesi, Doç. Dr. Fatımatüz Zehra Kamacı'nın kaleminden çıkan *Hız. Peygamber Döneminde Kadın Olmak* başlıklı makaledir. Bu makalede Kamacı, İslam-öncesi Arap toplumunda kadının konumunu kısaca anlatmakta, ardından Hz. Peygamber dönemindeki gelişmelere, rivayetlere dayanarak değinmekte ve Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisini ele almaktadır. Kamacı, Hz. Peygamber'i takip eden dönemlerde kadının durumuna ilişkin yaşanan olumsuz değişimin "İslâm'ı doğru anlayıp tatbik etme noktasında başarısız" (s. 203) oluşumundan kaynaklandığını belirtmektedir. İkinci bölümün son makalesi, *Sahîh, Mevzû ve Bağlamından Koparılan Hadislerdeki Kadın Algısının Analizi*, Dr. Öğr. Üyesi Rahile Kızılkaya Yılmaz tarafından yazılmıştır. Yılmaz bu makalede kadınları konu alan hadisleri incelerken, Hz. Peygamber'e isnat edilen uydurulmuş sözleri ve bağlamından koparılan hadisleri de analiz etmektedir.

"Hak ve Sorumluluk Sahibi Olarak Kadın" başlığını taşıyan üçüncü bölümde, İslam'da kadın meselesi hukukî/fikhî bir perspektiften ele alınmaktadır. Bölümün ilk makalesi, Doç. Dr. Münteha Maşalı'nın yazmış olduğu *Fıkhi Düşünce'de Kadın: Geçmişten Günümüze Bir Tasvir Denemesi* başlıklı çalışmadır. Maşalı bu makalede, kadının aile hukuku, miras hukuku ve kadınların sosyal hayatına dair hükümleri ele almaktadır. Bölümün ikinci makalesi Dr. Öğr. Üyesi Saliha Gümrükçüoğlu Okur tarafında yazılmış olup, *Osmanlı Toplumunda Kadınlar (16. ve 17. Yüzyıllar)* başlığını taşımaktadır. Bu makalede, 16. ve 17. yüzyıllara ait şikâyet defterleri ve mahkeme sicillerinde bulunan veriler incelenerek o devirde Osmanlı Devleti'nde kadının pek çok hukukî yönden (aile, miras, ticaret vb.) durumu ele alınmış ve toplumdaki konumu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan son makale, Doç. Dr. Ülfet Görgülü tarafından yazılmış olan *İbadet Hayatında Kadın –Kadının İbadet Hayatıyla İlgili Fıkhi Ahkâma Genel Bir Bakış–* makalesidir. Bu makalede Görgülü, Müslüman kadınların ibadet hayatına dair ilgili fıkıh geleneğindeki hükümleri ve bugüne dek fikhî uygulamalar bakımından ne gibi değişikliklerin gerçekleştiğini ele almaktadır.

Kitabın dördüncü ve son bölümü, “Toplumsal Meselelerde Kadın” başlığıyla sunulmuş olup, kadınla ilgili meselelere sosyolojik bir perspektiften yaklaşan makaleleri ihtiva etmektedir. Bölümde yer alan ilk makale, Prof. Dr. Huriye Martı tarafından yazılan *Şiddet ve Kültür: Kadına Yönelik Şiddeti Kültürel Kodlar Eşliğinde Değerlendirmek* başlıklı makaledir. Bu makalede Martı, “şiddetin her türüne karşı üretilecek çözümler ancak kültürün kodlarını tanımakla mümkün olacaktır” (s. 348) diyerek kadına yönelik şiddete sebep olan, bu şiddeti besleyen kültürel kodlara ışık tutmakta ve bu şiddetin “çarpık zihin kodları” (s.360) ile bağlantılı olduğunu öne sürmektedir. Bölümün ikinci makalesi, Doç. Dr. Birsen Banu Okutan’ın *Oto-Oryantalist Söylem ve Başörtülü Müslüman Kadın Kimliği* başlıklı çalışmadır. Burada Okutan, akademik alana “sızdırılmış” (s. 367) oryantalist söylemleri analiz etmekte, ayrıca oto-oryantalist söylemleri mercek altına alarak Müslüman kadına yönelik yaklaşımları değerlendirmektedir.¹ Hem bölümün hem de kitabın son makalesi, Dr. Öğr. Üyesi H. Şule Albayrak tarafından kaleme alınmış olup *İslâm’da Kadın Tartışmalarında Geleneğe Özcü Yaklaşımın Eleştirisi ve Alternatif Bir Gelenek Okuması* başlığını taşımaktadır. Albayrak bu makale ile İslam geleneğinde kadını muhtelif açılardan (Kur’an’da, Sünnet’te, siyasette, ilimde vb.) sunarak tekil bir gelenek önermesiyle yola çıkan İslam geleneğinde kadın meselesine yönelik özcü yaklaşımı eleştirmektedir. Yazar bunun yanı sıra geleneğe yönelik alternatif bir okumanın, diğer bir ifadeyle “tarihin akışı içerisinde kadının toplumdaki inşa edici rolünü dışarıda bırakmayan bir perspektifin” (s. 419) mümkün olduğunu belirtmektedir.

Kadın Olmak – İslâm, Gelenek, Modernite ve Ötesi adıyla okuyucuların huzuruna çıkan bu çalışma, ele aldığı konulara yönelik aydınlatıcı bilgiler, yorumlar ve analizler ihtiva etmektedir. Kitabın en güçlü ve öne çıkan hususiyeti, hiç şüphe yok ki, kitaba katkı

.....

1 Oto-Oryantalizm kavramı, Batının evrenselliği temsil ettiği algısının Batı-dışı düşünürler tarafından içselleştirilerek kendi toplumsal varlıklarıyla araya mesafe koymaları, Batı’nın çizdiği nihai nesnel bilim anlayışını tasdik eden düşünce stilini ve yaşam biçimini kendininmiş gibi sahiplenmesi ile yaşadığı çatışma durumu olarak ifade edilebilir. Bkz. Birsen Banu Okutan, “Oto-Oryantalist Söylem ve Başörtülü Müslüman Kadın Kimliği”, *Kadın Olmak – İslam, Gelenek, Modernite ve Ötesi* (ed. H. Şule Albayrak), İstanbul: İz Yayıncılık, 2019, s. 371.

sunan yazarların tamamının ilahiyat disiplininin çeşitli alanlarında uzmanlaşmış olan kadın akademisyenlerden oluşmasıdır. Kitabın bu yönü, alan yazında mevcut olan eserlerle karşılaştırıldığında eşine az rastlanan bir örnek teşkil etmektedir. Esere katkı sunan yazarların tamamının kadın olmasıyla bu çalışma, kadınlarla ilgili meselelere bizzat kadınlar tarafından getirilen yorumları, verilen cevapları temsil etmektedir. Öte yandan yazarların hepsinin ilahiyat disiplininin çeşitli alanlarında uzmanlaşmış kimseler olması, geleneğe yönelik eleştirilere geleneğin içinden bir bakışla yaklaşılmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, kitabın geleneğin içinden olanlara yönelik olarak da bir mesajının olduğu söylenebilir. Daha açık ifade etmek gerekirse bu çalışma, yorumlarını İslamî kaynaklara dayandırarak kadınlarla ilgili olumsuz bir anlayış inşa eden ve bu negatif söylemlerinde dinî bir hakikati savundukları iddiasıyla ısrar eden kişilere ve/veya gruplara yine İslamî kaynaklara dayanarak cevap vermektedir.

Kitabın diğer bir güçlü yönü, kendisini tek bir bakış açısıyla sınırlandırmamış olmasıdır. Kitap kadınlarla ilgili meselelere yönelik ontolojik, tarihsel, hukukî/fikhî ve sosyolojik perspektiflerden yaklaşarak geniş kapsamlı ve zengin bir içerik sunmaktadır. Ayrıca çalışmanın içerdiği makalelerde başvurulan kaynaklara bakıldığında, ilgili literatürlerdeki gerek birincil gerekse ikincil kaynakların etkili bir şekilde kullanıldığı da göze çarpmaktadır.

Ne var ki, kitaba yöneltilebilecek ilk tenkit, kitabın teorik bir yaklaşım sergilediği yönünde olabilir. Yani, “Kitap kadına yönelik olumsuz anlayışın ve davranışların (şiddet, kadınların nesneleştirilmesi; aklen eksik görülmesi, fitne unsuru sayılması vb.) dinle bağdaşmadığını gösteriyor olabilir, peki günlük hayatta bu anlayışta olan ve bu davranışları sergileyenleri ne yapacağız?” şeklinde bir soru sorulabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, bu kitabın temel iddiası/amacı İslam dini geleneğindeki Kur’an ve Sünnet gibi temel kaynaklar ve gelenekteki tecrübelerde yer alan kadın anlayışına yöneltilen eleştirilere muhtelif perspektiflerden cevap verme girişimidir. Dolayısıyla bu çalışmanın pratiğe yönelik hâlihazırda böyle bir çözüm üretme iddiasının bulunmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bununla birlikte, kitapta yer alan makalelerde konu içeriğine bağlı olarak yer yer aynı âyetlere başvurulduğu görölmektedir. Bu durum, okuyucuda kitabın kendini tekrara düşürdüğü izlenimini yaratabilir. Ancak bahsi geçen durum, bazen aynı meseleye farklı açılardan bakılması olarak yorumlanabilirken, bazen de yapılan bir hatırlatma olarak görülebilir. Bunlara ek olarak, kitaba katkıda bulunan yazarların ilahiyat disiplininden geliyor olmaları kitabın meselelere yaklaşımındaki objektifliğiyle ilgili soru işaretleri oluşturabilir. Nitekim kitabın arka kapağında bulunan tanıtım yazısında "... Müslüman kadınlarca verilen cevap niteliğindedir" ifadesi, çalışmanın bir bakış açısına ve iddiaya sahip olduğuna işaret etmektedir. Yine de, kitabın ideolojik güdülerle hareket etmeyen, fakat Müslüman kadının ontolojik ve sosyolojik meşruiyetine dair eleştirilere, sorgulamalara, meydan okumalara karşı 'bilimsel' bir üslupla cevap verme çabasında olan bir girişim olduğuna görölmektedir.

Kadın Olmak – İslâm, Gelenek, Modernite ve Ötesi adlı bu kitap genel olarak incelendiğinde, baştan sona korumuş olduğuna akademik üslubunun yanında akıcılığıyla hem akademi camiasına hem de konuya ilgi duyan okuyuculara hitap etmektedir. Aynı zamanda eser, muhtevası itibarıyla alanyazına önemli katkılarda bulunmaktadır. Bilhassa İslam dini geleneğinde kadının konumuna yönelik tartışmalar söz konusu olduğunda, bu çalışmanın hakikat ile zannı birbirinden ayıran önemli bir referans kaynağı olacağı söylenebilir.